

Натомість, Матильда активно діє, використовуючи наділені автором риси - свою кмітливість і винахідливість, щоб виправити злі вчинки людей та психологічно-фізичне насилля. Вона не лише відмежовується від «ворожого» соціального оточення за допомогою книг, але й активно протистоїть йому, щоб змінити свою долю. Автор демонструє, що Матильда - це геніальна дитина, яка знаходиться в складному середовищі, де вона не отримує відповідної теплоти та підтримки від родини, проте вона не залишається байдужою і бореться за своє щастя і справедливість.

Список використаних джерел

1. Дал Р. Матильда. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. 272 с.
2. Дал Р. «Матильда»: сюжет, аналіз. URL: <https://moyaosvita.com.ua/literatura/roald-dal-matilda-syuzhet-analiz/> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Кушнірова Т.В. Жанрові особливості дитячої прози Роальда Дала / Т.В.Кушнірова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 36. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. С.148-153.
4. Михед Т. В. Роалд Дал / Т. В. Михед // Історія зарубіжної літератури ХХ ст.: навч. посіб. / В.І. Кузьменко, О.О. Гарачковська, М.В. Кузьменко та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 496 с.
5. Чепурко О.М. Образи дітей в українській малій прозі кінця ХІХ - початку ХХ сторіччя. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/8373/97/> (дата звернення: 02.04.2024).
6. Шалагінов Б., Назаров Н. Великий світ маленького дитинства // Всесвіт. Український журнал світової літератури. С. 166–171. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/460/41/>. (дата звернення: 08.04.2024).

Харчук Яна,

Науковий керівник - спеціаліст вищої категорії,

ЗАКРІПЛЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Постановка проблеми. Робота над вивченням лексичного матеріалу в початкових класах має велике загальноосвітнє і практичне значення. Ця робота проводиться як на уроках української мови, так і літературного читання. Під час вивчення мови художніх творів в учнів часто виникають труднощі у поясненні лексикологічних понять, що може призводити до недостатнього розуміння тексту. Знання лексикологічних понять створюють основу лексичної роботи, яка передбачає активізацію словникового запасу учнів, збагачення їхнього мовлення новими словами й оволодіння лексико-стилістичними нормами, що дозволяє формувати й удосконалювати мовленнєві вміння і навички молодших школярів. Недоліки у способах використання лексичного матеріалу можуть стати перешкодою для повного розуміння та осмислення творів, а також у формуванні літературно-мовленнєвих компетентностей учнів.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень свідчить, що значний внесок у розроблення дидактичних засад навчання української мови та її основних розділів у початковій школі зробили дослідники: М. Вашуленко, С. Дорошенко, Н. Сіранчук та інші. У ХХ ст. завдяки науковим дослідженням М. Баранова було уточнено мету і завдання словникової роботи на уроках літературного читання. У працях даних науковців запропоновано концепцію вивчення елементів лексикології в початковій школі, основна суть якої полягає в засвоєнні елементарних відомостей із лексикології. Оскільки учні початкової школи не вивчають лексикологію як самостійний розділ науки

про мову, тому вони практично ознайомлюються із прямим і переносним значенням слова, багатозначністю, синонімією, антонімією тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Під час читання літературних творів в початковій школі учні збагачують свій словниковий запас новими словами, які зустрічаються в художніх текстах. Ефективне закріпленням лексикологічних понять молодшими школярами на уроках літературного читання може бути лише тоді, коли вчитель буде застосовувати методичну систему роботи з формування вмінь із лексикології.

Мета статті. Метою написання статті є закріплення лексикологічних понять під час вивчення мови художніх творів на уроках літературного читання, що спрямоване на формування лексичної компетентності учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Кожен народ бачить світ по-своєму, через призму рідної мови. Система понять, усвідомлена народом і закріплена в значеннях слів, має свої особливості. Оскільки слова беруть на себе номінативну функцію мови, то у них реалізуються наочні думки й почуття. Відповідно слова спроможні позначати все, що нас оточує в навколишньому світі. Таким чином, лексикологічне поняття або лексичне значення слова – це реальний зміст слова, те, що слово називає [5, с.108].

Вивчення лексичного матеріалу в початкових класах має важливе значення. Вивчення його розширює знання учнів про мову, ознайомлює з одиницею мови — словом, є головним джерелом збагачення словника учнів. Вивчення лексики розвиває увагу учнів до значення й уживання слів у власному мовленні, виховує потребу в доборі необхідного слова для точного висловлювання думки, розвиває чуття мови. Через інтерес до лексики виховується інтерес до мови в цілому.

Завдання кожного вчителя, як зазначав видатний педагог і методист К. Д. Ушинський, — «виправляти і поповнювати словниковий запас дитини відповідно до вимог її рідної мови, і при тому вводити ці поправки й доповнення не тільки у знання дитини, а й у число її звичок» [4, с.140]. Саме в

початкових класах потрібно, на думку В. О. Сухомлинського, ввести дітей у сад, назва якому — рідне слово, домогтися, щоб кожна дитина пережила відчуття здивування, відкриваючи красу рідного слова [4, с.140].

У роботі над вивченням лексичних понять можна визначити такі основні напрями:

1. лексичний аналіз мови художніх текстів: виявлення незнайомих слів і висловів, уточнення відтінків значень окремих слів і висловів; виявлення слів, ужитих у переносному значенні; з'ясування смислових відтінків ужитих у тексті синонімів, антонімів; аналіз інших зображувальних засобів, зокрема порівнянь;

2. пояснення значення слів шляхом використання різних способів: показ предмета чи дії, демонстрація малюнка, слайда із зображенням предметів, назви яких є новими для дитини, добір синонімів, антонімів, уведення нового слова до контексту тощо;

3. виконання завдань на добір слів із певним значенням: дібрати з поданого синонімічного ряду потрібні за смислом речення іменники; дібрати прикметники з переносним значенням для опису предметів, характеристики людини, опису її зовнішності, настрою, свого ставлення до події, до товариша тощо;

4. уведення поданих або самостійно дібраних лексем у власне мовлення школярів: складання речень і текстів за опорними словами, заміна слів у реченнях відповідними синонімами чи антонімами, редагування поданих текстів тощо.

Так в учнів поступово виховується увага до значення слів і висловів, доречного їх використання, що є передумовою успішної роботи над розвитком мовленнєвих умінь молодших школярів [4, с.141].

Вивчення мови художніх творів на уроках літературного читання важливе не лише для розуміння літературного тексту, але й для закріплення лексикологічних понять. Такий підхід сприяє розвитку мовленнєвих навичок учнів та допомагає їм краще розуміти значення та використання слів у тексті.

Під час читання та аналізу художніх творів учні зустрічають різноманітну лексику, яка відображає характери літературних персонажів, ситуації та пригоди, описані в творах. Це допомагає їм збагачувати словниковий запас та розширювати кругозір, що впливає на загальну мовну компетенцію.

Розглянемо закріплення лексикологічних понять на прикладах художніх творів, які вивчаються в початковій школі. Першокласники, аналізуючи текст казки «Про пихату качку», знайомляться із лексичним значенням слів: *пихата*, що означає з високою думкою про себе; *пиха*, тобто, *самовпевненість*; *лихо* – в значенні *біда*. Оскільки важливою умовою мовленнєвого розвитку молодших школярів є робота над збагаченням їхнього словника, то учні вчать не тільки переказувати текст, а формують вміння правильно й точно використовувати лексику рідної мови під час роботи над текстом.

Заслуговує на увагу робота з казкою В. Левіна «Кмітлива мишка», де вже сама назва казки змушує задуматись учнів про значення слова *кмітлива*, тобто, яка добре і швидко міркує; також учні дізнаються зі змісту казки, хто такий *кіт-ледацюга* - це той, хто не любить працювати. Під час роботи над казкою учні вчать не тільки спостерігати за лексичним значенням слів, а й добирати близькі за значенням слова. Отже, ця робота з лексики є дидактичною за своєю метою, так як вчитель спрямовує роботу школярів на усвідомлення ними функції слів в мовленні.

Читаючи вірш С. Дерманського «Про голодного Йєті», учні дізнаються, що *йєті* - це снігова людина, яка живе на одній планеті і завжди плаче, тому що голодна, хоча «*натщесерце*», тобто «не поївши», з'їдала відерце борщу і приблизно з «пуд» пирогів з грибами. Діти поповнюють свій словниковий запас новими словами, вчать стежити за власним мовленням та доречно вживати слова.

На уроках літературного читання другокласники вивчають казку Івана Франка «Лисичка і Журавель». Під час роботи над змістом твору діти знайомляться зі значенням таких нових для них слів, як: *покумалися*, *живися*, *не погордуй*, *не розстарав*. Аналізуючи казку, учні дізнаються, що *покумалися*

– стали кумами, *живися* – пригощайся, *не погордуй* – поставитись до когонебудь зневажливо або зверхньо, *не розстарав* – не розжився. Отже, добираючи самостійно або за допомогою вчителя слова-синоніми, учні закріплюють уміння складати синонімічні ряди, тим самим поповнюючи свій словниковий запас слів. Також у тексті є вислів «*Чим хата багата, тим і рада*», який є прикладом приказки, тому в роботі з цим виразом учні вчать розрізняти малі фольклорні жанри і трактувати їх зміст.

Під час роботи над оповіданням Д. Кузьменка «Дракон» в структурі твору учні звертають увагу на виділені слова. Аналізуючи текст і працюючи над його змістом, вчитель подає учням значення нових слів: *чхнула* – пчихнула; *глузливо* – уїдливо насміхатися; *нісенітниця* – щось безглузде, нерозумне, без усякого змісту; *оніміли* – стали німими; *неймовірний* – неправдоподібний, неможливий; *обм'як* – став м'яким. Робота з цими словами має аналітичний характер, тому що учні уточнюють відтінки у значеннях слів, з'ясовують мету вживання слів з тим чи іншим значенням. Отже, використання лексичного багатства української мови під час аналізу твору допомагає другокласникам пояснювати значення багатозначних слів, а також розпізнавати слова, близькі та протилежні за значенням.

Учні третього класу на практичному рівні більш активно вчать розпізнавати лексеми у художніх текстах. Під час вивчення теми «Українські народні казки» діти читають казку «Пан Коцький», в якій вчать визначати роль таких синонімів в мовленні, як *скочив, дременути, кликати, згодився, старий, малий*, а також підбирати синонімічний ряд до слова *каже* – *говорить, белькотить, горлає, лопотить, шепоче*, тим самим виробляючи вміння обирати зі словникового запасу ті слова, які найкраще будуть відповідати змісту висловлення.

Зміст героїко-фантастичної казки «Котигорошко» дає широкі можливості вчителю здійснювати роботу над закріпленням лексикологічних понять, зокрема антонімів. Репродуктивна вправа на утворення пар слів-антонімів з тексту розрахована на спостереження учнями за вживанням антонімів у

реченнях та допомагає їм охарактеризувати Котигорошка як головного персонажа казки. Також проводиться лексична робота над розрізненням значень слів *богатур* – сильної і відважної людини та *багатур* – заможної та багатой людини. Така робота, з одного боку, розкриває перед учнями багатство рідної мови, а з другого – учні вчать вживати ці слова у власному мовленні.

Висновки. Таким чином, процес закріплення лексикологічних понять в учнів початкової школи на уроках літературного читання є тривалим, а систематична робота з лексикою сприяє покращенню мовних навичок учнів, розширює словниковий запас, сприяє глибокому розумінню текстів та підвищує їхню культуру мовлення.

Список використаних джерел

10. Большакова І.О. Українська мова. Буквар: підручн. для 1 кл. закл. загальн. серед. освіти: Ч: 2. / І.О.Большакова, М.С.Пристінська. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. URL: https://shkola.in.ua/1170_bukvar-1-klas-bolshakova-2018-chastyna-2.html (дата звернення: 25.03.2024).

11. Большакова І.О. Українська мова та читання: підручн. для 2 кл. закл. загальн. серед. освіти: Ч: 1. / І.О.Большакова, М.С.Пристінська. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. URL: <https://shkola.in.ua/1275-ukrainska-mova-2-klas-bolshakova-2019-ch-1.html> (дата звернення: 25.03.2024).

12. Большакова І.О. Українська мова та читання: підручн. для 3 кл. закл. загальн. серед. освіти: Ч: 1. / І.О.Большакова, М.С.Пристінська. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1518-ukrmova-ta-chytannya-bolshakova-3-klas.html> (дата звернення: 25.03.2024).

13. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Літера, 2012. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/.pdf> (дата звернення: 06.04.2024).

14. Новий довідник: Українська мова. Українська література. Київ: ТОВ «КАЗКА», 2008. 864 с.

15. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1.pdf> (дата звернення: 06.04.2024).

16. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (дата звернення: 06.04.2024).

Ілона Біла,

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент Ірина Нестайко,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ОГЛЯД СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО СТРУКТУРИ ТА ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ: ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК У ПРАКТИЦІ ВЧИТЕЛІВ

Сучасний світ динамічно розвивається, і система освіти повинна враховувати ці зміни. Традиційні методи викладання вже не завжди відповідають потребам та інтересам сучасних учнів. Тому виникає потреба у вдосконаленні навчального процесу за допомогою сучасних підходів та інноваційних методик.

Отже, метою нашої роботи є дослідити, як використання інноваційних методик в практиці вчителів допоможе покращити сучасну освіту.

Проблематику викладання предметів за старими методиками та використання інноваційних засобів вивчали: Варзацька Л., Башинська Т.,